

XIX.

Hertog WILLEM van Kleef. Gelderland wordt
met de overige Nederlanden vereenigd.

Aanstands nadat hertog KAREL gestorven en begraven was, verscheen zijn opvolger, de jonge hertog WILLEM, te Nijmegen, en werd daar en ook in de andere hoofdsteden met groote blijdschap ingehaald en gehuldigd. Naar ouder gewoonte bevestigde hij alle vroegere voorrechten van de stedelingen en plattelandsbewoners, en gaf hun vrijdom van de tollén langs den Rijn; daarentegen beloofden de Gelderschen hem getrouwheid en hulp; ja, des noods zouden zij hun leven veil hebben tot verdediging van hem en hun land. Dat land nu had onder hertog KAREL, nadat hij het had vrijgevochten, bij een rustig en zuinig beheer rijk en aanzienlijk kunnen worden, maar nu was het door de onophoudelijke oorlogen verarmd, verzwakt en hulpbehoevend geworden. De vereeniging met Gulik en Kleef werd daarom door velen voor eene groote weldaad gerekend; hertog WILLEM was nog wel zeer jong, pas twee en twintig jaren oud; hij was wel niet zoo schrander, en zoo volleerd in al de kunsten van den oorlog als de overleden hertog, maar toch scheen hij een braaf vorst te zijn, die ook kunsten en wetenschappen bevorderde. Onder de lei-

ding van zijnen vader, hertog JOHAN, met de hulp van goede bondgenooten, en vooral met een legerhoofd als MAARTEN VAN ROSSEM, zou hij het land — zoo meenden zij ten minste — wel weder tot eer en voorspoed brengen. Maar er waren anderen, die er niet zoo gunstig over dachten, en bevreesd waren, dat Gelderland zijne rol als onafhankelijke staat wel eens kon afgespeeld hebben, vooral wanneer de machtige keizer KAREL mocht komen opdagen, om het land, ten gevolge van zijne verdragen met den overledenen hertog, als zijn eigendom in bezit te nemen. De Staten van Gelderland waren eigenlijk zeer blijde, dat zij nu eindelijk eens weder stem in de regeering zouden krijgen, want gij weet dat hertog KAREL zich niet veel om hen bekommerd had; en WILLEM, die door hun toedoen hertog van Gelre en graaf van Zutfen geworden was, betoonde zich zeer genegen en dankbaar jegens hen. Daarom besloten zij dan ook, hem kloek ter zijde te staan, en goed en bloed voor hem op te offeren. Toen daarop al zeer spoedig een bode van ANTON, hertog van Lotharingen, in Gelderland aankwam, die voor zijnen heer als zoon van hertog KAREL's zuster, en dus diens naasten bloedverwant, aanspraak op den hertogshoed maakte, gaven zij dezen dadelijk met mannelijke stoutmoedigheid het bondig bescheid, dat hij veel te ver af woonde, om hen te kunnen verdedigen, en dat zij reeds zelve voor eenen opvolger gezorgd hadden.

Hadden zij nu den volgenden kandidaat maar even goed kunnen afschepen! Nog pas had de nieuwe hertog de teugels van het bewind in handen genomen, en de voornaamste steden van bezetting voorzien, of ziet, daar kwam

een schrijven van keizer KAREL in Gelderland aan, waarin deze betuigde, »dat hij ten hoogste verwonderd, was dat de Staten van Gelderland WILLEM tot hunnen hertog hadden aangenomen; dat niemand anders dan hij, volgens de verdragen met hertog KAREL gesloten, hun opperheer was, en dat hij hen beiden, zoowel WILLEM als de Staten, vermaande, hoe eer hoe beter hunne gemaakte verbintenissen weder te verbreken.” Met zulke taal viel niet te spotten. Ook antwoordden de Staten zeer eerbiedig, dat het hen wel speet, 's keizers ongenoegen te hebben opgewekt, maar dat zij den eed, aan vorst WILLEM gedaan, nu niet weder konden breken, dat zij hem ook wèl en wettig tot hunnen hertog verkozen hadden; en wat de verdragen aanging, door den keizer met den vorigen hertog gesloten, zij betuigden, dat die krachteloos waren, omdat zij ze niet mede onderteekend, ja, er zelfs niets van geweten hadden. Het spreekt wel van zelf, dat de keizer met dit antwoord geen genoegen nam, maar daar hij juist gereed stond, naar Spanje te vertrekken, verschoof hij de zaak tot na zijne terugkomst. Hertog WILLEM begreep echter in dit netelig geval niet te moeten stilzitten. Tot zijn ongeluk was juist in deze dagen zijn vader, hertog JOHAN, gestorven, en met dezen verloor hij zijnen besten en trouwsten raadsman. Hij zag zich nu ook hertog over Kleef, Gulik, Berg, Mark en Ravensberg; met al die landen moest hij naar ouder gewoonte door den keizer plechtig beleend worden, en nu be kroop hem de vrees, dat keizer KAREL, in zijnen toorn, hem, met Gelderland, ook wel eens van zijne overige staten kon berooven. Daarom poogde hij hem, eerst door

een gezantschap naar Spanje en toen naar Gend, waarheen de keizer zich begeven had, om een groot oproer te stillen, gunstig te stemmen. Maar te vergeefs. In Spanje had de keizer het veel te druk, en te Gend vond men hem in veel te kwaden luim, om een vriendelijk woord te kunnen wachten, en zoo keerde het gezantschap onverrichter zake naar huis. Wat nu te doen? Een schoon hertogdom, als Gelderland was, zoo maar in eens te laten varen, dat kon WILLEM niet over zijn hart verkrijgen, en ook de Gelderschen zouden hem ongaarne zien heen gaan. Hij bedacht een ander middel. In Frankrijk regeerde toen nog altijd koning FRANS, de natuurlijke vijand van Oostenrijk, en Gelderland's oude bondgenoot. Een verbond met dien machtigen koning zou, naar zijn gevoelen, den keizer wellicht eenig ontzag inboezemen. Met goedvinden van de Staten van Gelderland begeeft WILLEM zich naar Frankrijk, en vindt daar, behalve het gewenschte verbond, ook eene bruid! Koning FRANS, namelijk, wien, even als wijlen zijn vriend, KAREL van *Egmond*, elke gelegenheid tot nieuwen twist en krijg met keizer KAREL welkom was, zag dadelijk in, dat het van het grootste belang was, om zijn jongen bondgenoot, door een glansrijk huwelijk met eene zijner naaste betrekkingen, voor goed aan zich en Frankrijk te verbinden. Zijne nicht, JOHANNA d'ALBRET, dochter van den koning van Navarre, de schoonste vrouw van haren tijd en de rijkste erfgename van Europa, had hij tot die eer uitgekozen. Nu was deze JOHANNA eerst elf aren oud, en daarbij had zij volstrekt geen zin in een huwelijk met »dien plompen Duitscher,» die lang zulke fijne manieren niet had als de jonge edellieden aan haars

vaders hof; maar koning FRANS dacht er anders over; het staatsbelang vorderde zijns inziens gebiedend, haar huwelijk met hertog WILLEM.

Het was voor WILLEM geene geringe teleurstelling, dat hij, vóór dat deze zaken nog half geschikt waren, reeds naar Gelderland moest terug keeren. De keizer had, namelijk, op nieuw scherpe brieven naar Gelderland afgezonden, en den nieuwen hertog doen dagvaarden, om zijne zaak op eenen rijksdag te Regensburg te komen bepleiten. Na rijp beraad met zijne raden en de Staten van Gelderland, die hem in deze moeilijke zaak getrouw en ijverig bijstonden, besloot WILLEM naar Regensburg te gaan, vergezeld van een paar zijner bekwaamste raadslieden, die in staat waren des noods schriftelijk zijne belangen te bevorderen. Maar, of nu hertog WILLEM bevreesd was, den vertoornden keizer onder de oogten te komen, of begreep, dat zijn geest nog niet op de hoogte stond van zulke ernstige zaken, hij liet zijne raadvrienden op den weg naar Regensburg in den steek, en reed spoorlags naar Frankrijk, naar zijne bruid!

's Hertogs raden vervolgden echter hunne reis. Te Regensburg gekomen, vonden zij al de vorsten en heeren, die in het groote geschil uitspraak moesten doen, reeds vergaderd. Op nieuw hadden hevige twisten plaats over het oude vraagstuk, of keizer KAREL, door ARNOLD's afstand van Gelderland aan KAREL den *Stoute* en door zijne verdragen met KAREL van *Egmond*, wettig opperheer over Gelderland was geworden, dan wel of hertog WILLEM, door zijne bloedverwantschap met de vorige Geldersche vorsten en door de keus van de Staten des lands, naar recht en billijkheid den hertogszetel beklimmen mocht. Van weerszijden had men

geleerde en hoogst vervelende vertoogen en ellenlange memoriën in druk en schrift doen uitgaan, om de rechters goed op de hoogte van de zaak te plaatsen, maar ik heb geen lust, u te verhalen wat ze bevatten. Toch wisten de Geldersche raden, even als in 1495 voor hertog KAREL, ook nu voor hunnen tegenwoordigen heer zóo overtuigend en krachtig te spreken, dat de keurvorsten zeer ten zijnen gunste werden gestemd. Maar het baatte niets! De keizer wilde, even als altijd, ook nu zijnen zin hebben, en er werd een besluit genomen, volgens hetwelk hem de vrijheid gelaten werd, zijne aanspraken op Gelre en Zutfen te doen gelden.

Terwijl dit alles voorviel, bevond WILLEM zich in Frankrijk, en vierde feest op feest ter eere van zijn huwelijk met de schoone JOHANNA D'ALBRET. Er werden maaltijden gehouden, er werd gedanst, de koning gaf speergevechten en ridderspelen, en nooit heeft het Fransche volk zich zoo vermaakt ter eere van eenen Gelderschen vorst. De bruid was natuurlijk nog te jong, om haren echtgenoot nu reeds te volgen: WILLEM beloofde, haar binnen een paar jaren te zullen afhalen, en zoo kwam hij, beladen met geschenken en eerbewijzen en met vroolijken moed voor de toekomst, eerst in Gulik en toen in Gelderland behouden aan. Hetgeen hij hier vernam, was waarlijk niet geschikt, om hem op te beuren. Vóór zijn vertrek had hij, drie zondagen achtereen, in alle kerken en kloosters van zijn gebied gebeden uitgeschreven voor den gunstigen uitslag van de verhandelingen op den rijksdag, — en bij zijne tehuiskomst vond hij als 't ware zijn vonnis geveld, en den vijand voor de deur. Toch liet hij den moed niet zinken; zijn goed recht, zoo dacht hij, moest hem wel de overwinning verzekeren.

De omstandigheden schenen tot zijn voordeel samen te loopen. Wel had keizer KAREL hem nogmaals dringend doen aanmanen, om de rust van het Duitsche rijk door zijne halsstarrigheid niet in gevaar te brengen, en Gelderland onverwijd te ontruimen, maar daarop was de keizer naar Italië, en vervolgens naar Algiers vertrokken, en niemand wist, of hij wel ooit weder uit die verre landen zou terugkeeren. Terstond daarop had koning FRANS den keizer den oorlog verklaard, en zelfs de koningen van Dene-marken en Zweden hadden zich tot dien krijg met den Franschen koning verbonden. En of dat alles nog niet genoeg ware, zoo vernam men ook, dat de Turken, onder hunnen sultan SOLIMAN, op marsch naar Weenen waren, en aan die zijde het Duitsche rijk met ondergang dreigden. Gunstiger tijdstip om zijn recht met de wapenen te doen gelden, dacht WILLEM, was wel nooit te vinden. Vooraf echter zond hij nog een uitvoerig geschrift aan al de Duit-sche rijksvorsten, waarin hij hun nogmaals zijn goed recht op Gelderland duidelijk bewees, en hun op het hart drukte, om toch vooral zijne voorspraak bij den keizer te willen zijn bij den grooten stap, dien hij nu deed. Terstond daarop riep hij zijne raden en de Staten des lands bijeen, en overtuigde hen, dat zij hem met veel volk en geld moes-ten bijstaan, want dat alles zou strekken tot roem en voordeel van land en vorst. Deze, die toen ook nog van niets anders droomden, gaven hem alles en nog meer dan hij vroeg; en zoo zag hij zich in zeer korten tijd in het bezit van een talrijk leger en van eene som van 30000 goudguldens, alleen uit Gelderland, met belofte van groo-ter toelage, in geval van langdurigen oorlog en dringenden

nood. Aan MARIA, KABEL's landvoogdes in de Nederlanden, die niet wist, wat die toerustingten moesten beduiden, en om eenige inlichting deswege gevraagd had, liet WILLEM antwoorden, dat al dat krijgsvolk gebruikt zou worden, om de Turken te gaan verjagen, en dat het welhaast vertrekken zou. Maar aan zijnen veldheer MAARTEN VAN ROSSEM gaf WILLEM geheel andere bevelen. ROSSEM had reeds veel te lang naar zijnen zin stil gezeten; hij verlangde om op nieuw zijne krijgskundige bekwaamheden tegen eenen machtigen en talrijken vijand ten toon te spreiden. Ook kostte het hem volstrekt geene moeite, om in korten tijd een zeer groot leger bijeen te brengen. Edellieden en stad- en plattelandsbewoners schaarden zich om strijd onder zijne vanen: het was hun volkomen onverschillig naar welk land en tegen welken vijand hun veldheer hen ging voeren; met MAARTEN VAN ROSSEM waren zij zéker, te zullen overwinnen, en roem en buit te zullen behalen. Van dat blinde vertrouwen der zijnen heeft ROSSEM dan ook meesterlijk partij weten te trekken; nooit hebben zijne vijanden de kracht van zijnen arm zóo geducht ondervonden als bij dezen veldtocht. ROSSEM's hoofddoel was, zich met de Franschen te vereenigen, die onder den hertog van Orleans bezig waren, Luxemburg te veroveren, en om daartoe te geraken, moest hij dwars door Brabant heen. Hij verzocht daarom aan de Luikenaars, onder voorwendsel van 's hertogs bruid uit Frankrijk te moeten afhalen, den doortocht door hun bisdom. Maar deze weigerden het ronduit; om eene bruid naar huis te halen, was zooveel volk niet noodig; hij zoude slechts eenen anderen weg kiezen, zeide men. ROSSEM pogde toen, eenige uren ten oosten van 's Hertogenbosch,

over de Maas te trekken, maar hierin werd hij door eene legerafdeeling uit Antwerpen en door de flinke houding der Peellanders verhinderd. Toen trok hij, den 20 Juli 1542, met 14000 man voetvolk en 2000 ruiters bij Kuik en Kessel over die rivier, en opende den veldtocht door het verbranden van St. Oedenrode, Oirschot en nog meer andere dorpen. Schrik en verwoesting, plundering en brandschatting waren de medgezellen van de Gelderschen op dien tocht door Noord-Brabant. Het kasteel van Hoogstraten, waar de bewoners uit den omtrek hun kruid, hunne kogels, kanonnen, levensmiddelen en ook zich zelve in veiligheid hadden meenen te brengen, werd daarop belegerd. Klein was de bezetting, en eene groot schaar van bevende en kermende mannen, vrouwen en kinderen waren dáar op elkaár gepakt. Bij den eersten storm reeds openden deze de poorten voor den overwinnaar. Rossem vergenoegde zich met den rijken buit, en zorgde voorts, dat geen der bewoners eenig letsel ondervond. Het was hem van veel belang, zulk een voordeelig gelegen en vast punt in zijne macht te hebben, van waar hij zijne volgende krijgsoperatiën kon doen uitgaan. Hij bevond zich nu in het hart van een rijk, vijandelijk land, met een groot leger, dat van alle benoedigdheden volop voorzien was. Geheel Noord-Brabant verkeerde in angst en schrik; de inwoners van Breda vluchtten naar Dordrecht; te 's Hertogenbosch en te Antwerpen maakte men zich tot wanhopigen tegenweer gereed, vast overtuigd, dat Rossem weldra zou opdagen, om die plaatsen te belegeren.

Terwijl Rossem aan zijn volk te Hoogstraten eenige rust gunde, werd hij door verspieters onderricht, dat René

van Chalons, prins van Oranje, 's keizers veldheer in Brabant, zich uit Breda naar Antwerpen dacht te begeven, om die stad tegen eenen overval te dekken. Als een ervaren veldheer, voor wien geene bezwaren te groot en geene marschen te snel zijn, besluit ROSSEM hem te voorkomen. In allerijl trekt hij naar Breschaet, een dorp omtrent zeven mijlen van Antwerpen gelegen, waar prins RENÉ voorbij trekken moest, en bemachtigt die plaats, lang vóór dat 's prinsen volk nog in 't gezicht was. Hier moest eene list bedacht worden. Het veld was allerwege met hooge heideplanten bezet; van boomen of kreupelhout was geen spoor te vinden, anders hadden zij zich achter deze met goed gevolg kunnen verschuilen. Nu beveelt ROSSEM aan al zijn voetvolk, om met den neus in de heide te gaan liggen, en aan 400 zwarte Deensche ruiters geeft hij den last, om buiten het dorp post te vatten, en zich slagvaardig te houden. In diepe stilte wachten zij nu zijne bevelen af. Eindelijk komt de prins met zijn leger. De zwarte ruiters werden natuurlijk dadelijk aangevallen, maar, op ROSSEM's bevel, slaan zij, zoo snel zij kunnen, op de vlucht, en toen 's prinsen leger hen vervolgde tot binnen de ruimte waar het Geldersche voetvolk in de heide lag, rezen daar van alle zijden eensklaps de Geldersche banieren als zoo veel spookgestalten voor de oogen der ontzette vijanden uit het aardrijk op. Eene vreeselijke slachting had toen op die eenzame heidevelden plaats, en ROSSEM's overwinning was zóo volkomen, dat hij nog 2000 gevangenen maakte, en prins RENÉ, ter nauwernood ontsnappen kon, om de tijding van zijne nederlaag binnen Antwerpen te brengen.

Nu lag deze stad aan de beurt. Weinige uren , nadat de prins van Oranje de verschrikte inwoners op het bezoek van den Gelderschen maarschalk had voorbereid, verscheen deze reeds vóór de poorten. In naam van de koningen van Frankrijk en Denemarken eischte hij de stad plechtig op. Gaf zij zich zonder strijd over, dan beloofde hij, aan de inwoners hunne schatten te sparen, en hunne voorrechten te eerbiedigen; zoo niet, dan zouden zij ondervinden, waartoe beroemd en onoverwinlijk krijgsvolk in staat was. Ten overvloede herinnerde hij hun, dat keizer KAREL, voor wien zij de stad meenden te bewaren, op zijne reis naar Algiers verongelukt, of op een woest eiland gestrand was, en dat zij dus veel verstandiger zouden handelen, eenen levenden, dan eenen dooden heer te huldigen. Maar de Antwerpenaars, die hunne stad goed versterkt en van alles voorzien hadden, lieten zich zelfs door geenen MAARTEN VAN ROSSEM van hun stuk brengen. Zij antwoordden hem, dat keizer KAREL hun heer was en bleef, en zeker tot hen wederkeeren zoude! Verbitterd over dat kloek bescheid, poogde ROSSEM de stad met geweld in zijne macht te krijgen, maar gebrek aan zwaar geschut, en bovenal de geduchte tegenstand, dien hij daar geheel tegen zijne verwachting vond, bewogen hem tot den aftocht. Na al de landgoederen van de Antwerpsche kooplieden verwoest, en de dorpen Raalt, Duffel, Waelhem en Rozendaal verbrand en geplunderd te hebben, liet hij zijn volk in de tobben en kuipen der boeren over de Nethe trekken. Wijd en zijd ging de schrik hem vooruit; dorp op dorp ging in vlammen op; de oogst der velden werd platgetreden, en de schatten van kerken en

kloosters buit gemaakt, en geen vijand durfde zich in het open veld tegen hem vertoonen. Zóo bereikten de Gelderschen de stad Leuven.

Ofschoon Leuven als stad eenen grooten omvang en hooge en sterke wallen en muren had, was daar toenmaals weinig bezetting. De krijgslieden, die er lagen, waren vreemden, ten deele Fransche huurlingen, en een groot aantal inwoners had in doodelijken angst voor de Gelderschen, de plaats verlaten. Daarenboven waren er onder de burgers, die door ROSSEM waren omgekocht, en toen deze de stad op hoogen toon, even als te Antwerpen opeischte, wisten zij den magistraat te overreden, dat het beter was, de stad maar dadelijk over te geven, dan haar aan brand en verwoesting prijs te laten. Maar behalve die verraders en lafhartige soldaten en burgers waren er nog andere lieden in de stad — de studenten. Want Leuven bezat sedert veel jaren eene beroemde universiteit, waar honderden studenten uit alle oorden van Europa hunne studiën volbrachten. Even als in ons vaderland zoo dikwijls het geval is geweest, besloten ook deze jongelieden de boeken met de wapens te verwisselen. Zij boden aan, de stad te helpen verdedigen, verdeelden zich in verscheidene afdeelingen, en hielden trouw de wacht op de wallen. Hunne aanvoerders waren zekere DAMIANUS A GOES, een Portugees, en vooral SEVERINUS FEYTA, een Fries uit Harlingen.

Maar bijna waren door de lafhartigheid der overige verdedigers hunne diensten onnoodig geweest. De magistraat draalde met de overgave. Toen liet ROSSEM boodschappen, dat hij tegen betaling van 70000 gouden kroonen de stad ongemoeid zoude laten. Dat voorstel vond

zooveel bijval, dat een der raadsleden, die ook door ROSSEM omgekocht was, bewerkte, dat het niet alleen aangenomen werd, maar dat nog bovendien eenige vaten met besten wijn als geschenk van de stad aan den Gelderschen bevelhebber naar de legerplaats zouden gevoerd worden. Zoodra ROSSEM dit vernam, begreep hij nog meer te kunnen vragen, en nu eischte hij al het grof geschut uit het tuighuis, en daarenboven voor zich en zijn leger gedurende eenige maanden huisvesting binnen de stad! Nu was alles in rep en roer, en wat verraders en benauwde zielen ook mochten inbrengen, dat men zich aan den overwinnaar behoorde te onderwerpen — anderen, en daaronder de studenten, behielden den boventoon. »Liever sterven dan zulke voorwaarden aannemen,» was hunne leus.

Terwijl dit alles voorviel, trachtte men eenen door paarden getrokken wagen, waarop een groot vat wijn met touwen vastgebonden was, door de poort naar buiten te voeren. Terstond trad ROSSEM's volk vooruit, om het welkome geschenk in ontvangst te nemen. Maar de studenten, die dat vat reeds zeer ongaarne zagen vertrekken, bemerkende, dat de Geldersche soldaten het vat voorbij-, en de geopende poort binnentrokken, vielen ijlings op den wagen, sneden de touwen los, verbrijzelden het vat, sloten de poort, begaven zich daarop naar den wal, en zonden den verbaasden vijand een paar kogels naar de legerplaats, die hem in eens de gouden kroonen, den wijn en alles deden vergeten. Dat alles was in zoo korten tijd geschied, dat vriend noch vijand wist, van waar het kwam. Maar in de stad was de angst door dat rumoer boven mate toegenomen, en terwijl burgers en soldaten hals over hoofd aan den

eenen kant de stad poogden te ontvluchten, meenende dat de vijand daar binnen was, brandden de studenten, aan de andere zijde, hunne kanonnen lustig en zonder ophouden op de Gelderschen los, en verspreidden dood en ontzetting in hunne gelederen. Bij dat werk werden zij voornamelijk door de Leuvensche vrouwen geholpen. Onvermoeid brachten deze den ganschen dag kruid, kogels en steenen aan, en voorzagen de wakkere verdedigers van spijs en wijn, waardoor de kracht en moed niet weinig versterkt werden. Het vuur duurde tot in den nacht voort, en twee studenten stierven daarbij den heldendood. Den anderen morgen zag ROSSEM tot zijne spijt, dat 't hem, wegens gebrek aan zwaar geschut en belegeringswerktuigen, niet mogelijk zou zijn, eene zóo krachtig verdedigde plaats te vermeesteren. Zonder goud en zonder den gehoopten buit verliet hij de stad, die hij weinige uren te voren bijna in zijne handen waande. De studenten, die haar zoo uitnemend hadden bewaard, hielden dagen achtereen maaltijden en feesten, de burgers luiden de klokken ter hunner eer, en de naam van student werd niet dan met eerbied en achting uitgesproken!

En waar was MAARTEN VAN ROSSEM in dien tusschentijd heengegaan? Hij had den moed opgegeven, om Brabantsche steden te veroveren, maar haastte zich des te meer, om den verloren buit door het plunderen, verbranden en brandschatten van eene menigte Brabantsche dorpen te vergoeden. Te Mezières trok hij weder over de Maas, en vereenigde zich daar met de Franschen, die onder den hertog van Orleans in Luxemburg en het graafschap Namen, even als hij in Brabant, hadden huisgehouden. Daarop nam hij na den buit verdeeld te hebben afscheid

van zijne Fransche wapenbroeders, en begaf zich met de zijnen naar Gulik en Kleef, waar de prins van Oranje met de graven van Buren en Boussu, met 24000 man eenen inval in hertog WILLEM's gebied gedaan hadden, om wraak te nemen over het door ROSSEM mishandelde Brabant. Hetzij deze te laat kwam, of zich tegen die groote macht niet opgewassen voelde, zeker is het, dat hij de vermeestering van Sittart, Gulik, Heinsberg en Duren niet verhinderen kon, en nog minder, dat de geheele omtrek en alle kerken en kloosters deerlijk geplunderd en van alles beroofd werden. Een kortstondige wapenstilstand was oorzaak, dat ook Neder-Gelderland voor dergelijke verwoesting bewaard bleef. Hertog WILLEM bleef echter nog vol moed, en wist de Gelderschen zóo voor zich in te nemen, dat zij hem andermaal eene ongehoorde som gelds gaven, om den krijg te hervatten. Hoewel ROSSEM weder naar Frankrijk was vertrokken, heroverde de hertog in den winter al de verloren plaatsen, en bewees dus, dat ook hij niet schroomde, het zwaard op te vatten, als de pen niet meer voldoende was, om zijne rechten te verdedigen. Hij wist, dat in den krijg alleen zijn behoud te zoeken was; en niet zonder grond, want behalve dat Gelderland's Staten hem er zeer toe aanspoorden, had de keizer op den laatsten rijksdag te Neurenberg doen verklaren, en bijna alle Duitsche vorsten waren het nu met hem eens, dat men eerst aan dien lastigen en vermoeienden Gelderschen oorlog een einde moest maken, vóór dat men tegen de Turken te velde trok. Ook de landvoogdes MARIA had zich op dien rijksdag bitter over ROSSEM's vermetelheid en baldadigheid in Brabant beklaagd, en keizer

KAREL was daar zeer vergramd over. Gij kunt dus begrijpen, dat het spel nu ernst begon te worden, en dat er groote dingen op handen waren.

Voor de laatste maal verzamelde hertog WILLEM een talrijk leger, en ontbood zijnen maarschalk uit Frankrijk. Het doel van den veldtocht, die in Maart 1543 geopend werd, was, om het stadje Heinsberg in Gulik, dat weder door keizerlijke troepen bezet was, te herwinnen. De landvoogdes had den hertog van Aerschot, FILIPS *van Croi*, met eene talrijke legerbende afgezonden, om die plaats van het noodige te voorzien. Die bende werd bij Sittart door de Gelderschen en Kleefschen aangetast, en na een scherp gevecht verslagen. Drieduizend man van de keizerlijke troepen sneuvelden, en de overwinnaars voerden weder grooten buit met zich mede. In Frankrijk vierde men op de tijding dier overwinning openbare dankdagen en vreugdefeesten, en de Gelderschen waren er zóo verheugd over, dat zij de pas begonnen vredesonderhandelingen afbraken, en hertog WILLEM alweder eene nieuwe bede of belasting tot voortzetting van den oorlog inwilligden. Heinsberg werd wel niet ontzet, maar de prins van Oranje ont-rimde eerlang het land van Gulik, en toen MAARTEN VAN ROSSEM kwam, vond hij er niets meer te doen. Hij trok met zijne geheele legermacht naar Amersfoort, want hij had vernomen, dat de bezetting van die stad naar Nijkerk was getrokken, om die plaats bij verrassing in te nemen, maar dat zij aldaar zoo duchtig door burgers en boeren ontvangen was, dat nauwelijks één man van de slachting was overgebleven. Amersfoort werd dus ingenomen, na viermalen bestormd te zijn; voor 80000 goudguldens koch-

ten de ingezetenen plundering en brand af. ROSSEM liet er Geldersche bezetting achter onder MEINARD VAN HAM, die eerst onlangs weder in zijnen dienst was getreden, en trok toen zelf bij Ravestein over de Maas. Hier was de Geldersche ATTILA, zoo als men hem toen noemde, weder geheel in zijn element. De inwoners van de Meierij van den Bosch, die in groot getal tegen hem opgetrokken waren, werden verslagen en verstrooid, Boxtel werd geplunderd, Vugt verbrand, Eindhoven ingenomen, en hijgende onder hunnen buit keerden ROSSEM's soldaten naar Roermonde terug.

En hoe was het met hertog WILLEM's legerbende afge-
loopen? Na de overwinning bij Sittart was zij, naar de weinig loffelijke gewoonte van alle krijgsbenden uit dien tijd, op goed geluk gaan plunderen en stroopen op vijandelijk gebied. Maar spoedig zou daaraan een einde komen. Keizer KAREL was van zijne reis naar Algiers en Spanje, in welstand te Bonn teruggekomen, en met hem een leger van bijna 40000 man. Hij had vast besloten, in persoon een einde aan den krijg te maken, en hertog WILLEM tot afstand te noodzaken. Met snelle marschen trok hij verder, en sloeg in Augustus 1543 het beleg voor Duren, de sterkste plaats van Gulik, en voor onwinbaar gehouden. De stad was door hooge muren, wallen en dubbele grachten geheel ingesloten; GERARD DE VILLATTES, een Guliksch edelman, voerde aan 't hoofd van 2000 man voor hertog WILLEM er het bevel over. Maar keizer KAREL kon geenen tegenstand meer dulden. Met zijne opperbevelhebbers, FERDINAND GONZAGA, onderkoning van Sicilië, en RENÉ VAN CHALONS, prins van Oranje, bestuurde hij zelf de belegering. Twee dagen duurde de storm; eene menigte dappere strijders,

Spanjaarden, Italianen en Duitschers, vulden de diepe grachten met hunne lijken. Eindelijk werd een toren, waarop DE VILLATTES zich tot het doen eener verkenning bevond, neêrgeschoten, waarbij de moedige man den dood vond. Toen stormden de keizerlijke soldaten over die puinhoopen tot op den muur; een wanhopige strijd, man tegen man, had plaats, vrouwen wierpen met steenen, met vuur en pikkransen, maar de Keizerlijken bleven meester van de veste. Het arme Duren werd geplunderd, uitgemoord en geheel verbrand!

De tijding van het lot, dat die stad getroffen had, werkte als een hevige donderslag. Ontzetting beving allen, die het hoorden; de Guliksche en Geldersche legerbenden vloden als kaf voor den wind, en verstrooiden zich naar alle zijden, overal, waar zich de machtige overwinnaar vertoonde, werden de poorten voor hem geopend, en reeds weinige dagen daarna deed de keizer te Roermonde zijnen intocht, en sloeg het beleg voor het sterke Venlo. Ook in het overige Gelderland zag men de toekomst met angst te gemoet; velen achtten het nu raadzaam zich bij tijds met den keizer te verzoenen. De bevelhebbers van Arnhem en Nijmegen hadden zich reeds onder de bescherming van Oostenrijk gesteld, maar een groot deel der Betuwbewoners, vooral die van Tiel, verklaarden tot den laatsten man hunne onafhankelijkheid te zullen verdedigen, ja, zelfs JAN VAN ROSSEM, de broeder van MAARTEN, en velen der zijnen zwoeren, dat zij zich liever in hunne deuren zouden ophangen, dan den keizer als heer te erkennen.

En vorst WILLEM? Waar was nu zijn moed, het zelfvertrouwen, dat hij zoo dikwijls gezegd had te bezitten, toen

de keizer nog ver af was? Handelde hij nu zóo, als hij zoo vaak aan de Geldersche Staten had geschreven, dat hij ook voor hunne onafhankelijkheid en de eer van hun land, dat hertog KAREL vijftig jaar met leeuwenmoed verdedigd had, zou willen sterven? Verre van daar! Op de tijding van Duren's val was hij van schrik als verlamd, en toen men hem te Dusseldorp boodschapte: »de keizer staat reeds vóór Venlo!» stond hij als van den donder getroffen. Bitter berouw kreeg hij nu, dat hij zoo roekeloos den krijg het eerst had begonnen, en dat nog wel eenen krijg met den machtigsten keizer, die hem nu, behalve Gelderland, ook ongetwijfeld Gulik en Kleef zou ontnemen. Geheel ontmoedigd, ja radeloos, schoot hem thans, zoo dacht hij, niets anders over, dan den keizer om vergiffenis te vragen, en zijn toekomstig lot geheel in diens handen te stellen.

Om getuigen van dit gedenkwaardig tooneel te zijn, begeben wij ons, in gedachten, op den 7 September des jaars 1543, naar de legerplaats van keizer KAREL, vóór de poorten der stad Venlo. In het midden van het kamp, op eene hoogte, zien wij de keizerlijke tent; boven deze wappert de groote banier van Bourgondië; van binnen is zij zeer ruim en fraai ingericht, en met prachtig gewerkte tapijten behangen, en dáar, aan het boveneinde, zit de keizer, niet in zijnen gewonen krijgsmansdosch, maar omhangen met al de teekenen zijner hooge waardigheid, en gezeten op eenen scharlaken rooden, met gouden leliën doorwerkten troon. Aan 's keizers beide zijden, in eenen wijden kring, staan zijne hovelingen en bevelhebbers in blinkende wapenrusting; wij merken er

onder anderen op den dapperen GONZAGA, ook RENÉ VAN CHALONS, prins van Oranje, en die man dáar met dat sombere gelaat is de kanselier GRANVELLE (*). De keizer ziet er wel verouderd en vermoeid, maar toch zeer tevreden uit, en praat minzaam met degenen, die het dichtst bij hem staan. Hij heeft waarlijk ook wel reden om vergenoegd te zijn, want nu eindelijk ziet hij het doel zijner wenschen bereikt, het doel waarnaar zijn vader en zijn grootvader met zoo veel moeite gestreefd hebben. Op dezen dag zal hij werkelijk heer worden over Gelderland en Zutphen, en deze gewesten na jaren strijds, en na stroomen bloeds en schatten gelds verspild te hebben, met zijne overige Nederlanden voor goed vereenigen!

Op een gegeven teeken verwijdert zich de prins van Oranje. Weinige oogenblikken daarna keert hij terug, terwijl hij, benevens de hertog van Brunswijk, den overwonnen hertog WILLEM en acht van zijne voornaamste edellieden binnen de tent, tot vóór den keizer voert. WILLEM werpt zich geknield voor dezen neder, en ziet smeekend naar hem op. Hij betuigt, dat hij, door kwaden raad en door jeugdigen overmoed verblind, snood had misdaan; hij vraagt vergiffenis, en belooft in 't vervolg een getrouw onderdaan te zullen zijn. De keizer ziet hem gramstorig aan, en verwaardigt hem met geen antwoord. Eindelijk, op voorspraak van den prins van Oranje, vat GRANVELLE het woord op, en spreekt in keizer KAREL's naam: »Uit aanmerking van zijne onbesuisde jonkheid" — zoo luidde zijn

(*) De vader van den kardinaal GRANVELLE, zoo bekend geworden tijdens het verzet tegen FILIPS II.

vonnis — »welke lichtelijk door kwaden raad van het rechte spoor was af te brengen, had de keizer besloten hem in genade aan te nemen, tot eer van God en tot rust en vrede dezer landen.” — Hij moest voor altijd afstand doen van zijn recht op Gelderland en Zutfen, geene verbonden met andere vorsten sluiten, en alleen den keizer als zijnen opperheer erkennen. Op die voorwaarde zou hij Gulik en Kleef als een rijksleen terug ontvangen, maar Heinsberg en Sittart behield de keizer voor zich, als onderpand voor zijne trouw. WILLEM nam natuurlijk genoeg met al wat de keizer geliefde te bepalen; het was ook het eenige middel tot zijn behoud, en hij kwam er beter af, dan hij dacht. Op dienzelfden dag werden twee verbonden of traktaten gesloten, op perkament geschreven, en door alle aanwezigen, ook door de Geldersche afgevaardigden, plechtig bezegeld; een tusschen den keizer en den hertog, het andere tusschen den keizer en de bannerheeren, ridderschap en steden van Gelre en Zutfen. Bij het eerste deed hertog WILLEM, ten behoeve van keizer KAREL V, afstand van zijne aanspraken op Gelderland; bij het tweede werd de vereeniging van Gelderland en Zutfen met KAREL'S overige Erf-Nederlanden tot stand gebracht, en de betrekking tusschen den keizer en zijne nieuwe onderdanen geregeld. Daarop werd hertog WILLEM aan 's keizers tafel genoodigd, en keerde daarna diep vernederd huiswaarts.

Ja, hij was toen wèl te beklagen, onze arme hertog. Want behalve dat de schoone landen van Gelre en Zutfen nu voor goed voor hem verloren waren, had hij door die al te gereede onderwerping de vriendschap van den Franschen koning en ook zijne bruid verspeeld. Toen hij,

namelijk, kort daarna aan koning FRANS om een veilig geleide voor zijne aanstaande gemalin verzocht, liet deze hem boodschappen, dat JOHANNA D'ALBRET zich reeds gereed had gemaakt, om tot hem over te komen, maar op het bericht van zijne onderwerping aan den keizer vol verontwaardiging teruggekeerd was, en nu maar niet besluiten kon zulk eenen kleinmoedigen en lafhartigen vorst tot echtgenoot te nemen; dat hij 't daarenboven aan zich zelve te wijten had, dat zijn verbond met Frankrijk als opgehouden moest beschouwd worden. Verdrietig over die teleurstelling, overlaadde hij zijne oude raadslieden met hevige verwijten, en toen deze hem op nog al hoogen toon beduidden, dat niemand dan hij zelf schuld aan zijn ongeluk had, liet hij eenigen van hen ter dood brengen. Nog meer; zijne moeder, »eene vrouw, die een mans harte in 't lijf had,» was over het onwaardige gedrag van haren zoon zoo verontwaardigd, dat zij van spijt in eene ziekte verviel, en na weinige dagen overleed. En ofschoon keizer KAREL hem in 't vervolg genadig behandelde, hem zelfs zijne nicht MARIA VAN OOSTENRIJK, ten huwelijk gaf, en hem in de gelegenheid stelde, zijn land verder in vrede en rust te besturen — zoo vervolgden hem toch de gedachten aan zijne vroegere ongelukken zóozeer, dat hij de twintig laatste jaren zijns levens in krankzinnigheid doorbracht. Hij stierf in 1592 te Dusseldorp, zes en zeventig jaren oud.

Ten gevolge van het traktaat, voor Venlo gesloten, bleef keizer KAREL dus heer over Gelre en Zutphen. De stad Venlo had hare poorten voor den overwinnaar geopend, en daarmede was alle strijd beslist. Hertog WILLEM had de

Gelderschen van hunnen eed van trouw ontslagen, en onverwijld huldigden deze hunnen nieuwen opperheer. Zij begrepen terecht, dat zij zonder eenen eigenen hertog, arm en uitgeput, verzwakt en verdeeld, niets meer konden uitrichten, en dus verstandiger handelden door zich aan den keizer te onderwerpen. Keizer KAREL heeft hen dan ook zoo goed behandeld, als het in dien ouden tijd mogelijk was, hij wenschte de Gelderschen niet als een overwonnen, maar als een vrij volk met zijne overige Nederlanden te vereenigen. Hij schonk hun vergiffenis voor hetgeen zij tegen hem misdaan hadden; hij beloofde te Arnhem een Hof op te richten, waarvoor alle rechtszaken zouden behandeld worden, zoodat de Gelderschen alle rechtsbedeeling in hun eigen land konden krijgen; voorts liet hij hun nagenoeg al hunne wetten en instellingen, voorrechten en vrijheden behouden, en beloofde geene vreemdelingen tot ambtenaren over hen te zullen aanstellen. Om dat met de daad te toonen, benoemde hij terstond den prins van Oranje, die bij alle Gelderschen goed bekend was, tot zijnen stadhouder, en toen deze reeds in het volgende jaar stierf, kwam de graaf van Hoorne in zijne plaats. Vele aanzienlijke Geldersche edellieden traden daarop in 's keizers dienst; ook MAARTEN VAN ROSSEM werd keizerlijk maarschalk, na zoo lang Oostenrijk's bittere en gevaarlijke vijand te zijn geweest. De keizer stelde er veel belang in, dezen vaneenen hardnekkigen vijand in eenen getrouwen vriend te veranderen. Hij droeg hem het opperbevel over eene legermacht tegen Frankrijk op, en ROSSEM maakte zich door zijne krijgskundige bekwaamheden even onmisbaar bij zijnen nieuwen heer als vroeger bij den ouden en den jongen hertog. Na

den vrede bij Crespy, in 1544, ontving hij een jaargeld van duizend carolus-gulden. Toen bracht hij eenen geruimen tijd op zijne huizen het Oude Loo bij Apeldoorn en den Kannenburg bij Vaassen door, en de herten en wilde zwijnen op de Veluwe zijn nimmer door een meer geoeffend jager en onverzoenlijker vijand uit hunne schuilhoeken opgejaagd. Bij den oorlog, die in 1551 op nieuw tegen Frankrijk uitbrak, schaarde hij zich met eene groote menigte Gelderschen vol geestdrift onder 's keizers vanen, en nog eens ondervonden de Franschen, dat de krijg eigenlijk zijne *ware* uitspanning was. Zegevierend trok hij met zijne benden het noordelijke Frankrijk door, veroverde en verwoestte Champagne, nam Hesdin stormenderhand in, en bedreigde de hoofdstad Parijs, waar alles vluchtte, wat vluchten kon; geheel Parijs sidderde voor éenen Gelderschen edelman! Om zijne trouw te beloonen benoemde de keizer hem tot gouverneur van Luxemburg, en in die betrekking overleed hij, ten jare 1555, te Antwerpen aan de pest. Zijn lijk werd in zijne heerlijkheid Rossem begraven. Hij liet vele en groote goederen na, en daar zijne familie het niet eens kon worden over de verdeeling, zoo moesten er jaren achtereen kostbare processen gevoerd worden, waarvan de uitslag was, dat »ROSSEMS goederen met het zwaard gewonnen en met de pen verteerd werden.”

Na het sluiten van het Traktaat van Venlo hield Gelderland dus op, een onafhankelijk hertogdom te zijn. De geschiedenis van dit' gewest is voortaan nauw verbonden met die van ons geheele Vaderland, maar zij is daarom

niet minder belangrijk, en wel waard, om opzettelijk onderzocht, en beoefend te worden. Gij weet, dat de Nederlandsche gewesten door stadhouders, eerst in naam van keizer KAREL en daarna van koning FILIPS, bestuurd werden, maar dat zij in 1568 openlijk tegen het willekeurige, met bezegelde traktaten en beloften strijdige bestuur van den laatst genoemde opstonden, en zich weinige jaren later van Spanje geheel losscheurden. Iedere provincie werd daarop, als 't ware, weder een onafhankelijke staat, onder een door haar zelve gekozen stadhouder, en de Unie van Utrecht bond toen die gewesten zoo goed mogelijk tot algemeene belang te zamen. De eerste stadhouder van Gelderland, die niet door koning FILIPS werd aangesteld, was JOHAN van Nassau. Hij was de oudste broeder van WILLEM van Oranje en met dezen de grondlegger van Neêrlands onafhankelijkheid en de eerste bewerker van de Unie. Toen de Vereenigde Nederlanden, na den roemrijken tachtigjarigen strijd, in 1648 door alle mogendheden van Europa als een vrij volk erkend werden, bleef ook het oude hertogdom Gelderland het eerste in rang en een voornaam deel van de jeugdige republiek. Ieder der drie Geldersche kwartieren — want het vierde het zoogenaamde Overkwartier of kwartier van Roermonde, bleef na den Munsterschen vrede door Spanje bezet — ja, zelfs iedere stad had haren eigenen regeeringsvorm, hare rechten, vrijheden en belangen, en koos op verschillende wijzen hare overheden, die op de landdagen in de hoofdsteden samenkwamen, om over de zaken van stad en land te beraadslagen; uit deze werden weder de afgevaardigden naar 's Gravenhage benoemd, waar de algemeene belangen van al de provinciën

in de Staten-Generaal werden behartigd. Zoo duurde dat met weinig verandering voort tot op het jaar 1795, het groote jaar der omwenteling, waarop ook in ons vaderland alle dingen eene andere gedaante kregen, en waaruit langzamerhand, na veel woeling en strijd, de toestand is voortgekomen, waaronder wij nu leven. Even als in Holland en de andere gewesten, zult gij ook in Gelderland gedurende den tijd, dat het eene kleine republiek in eene grootere was, vele voorbeelden vinden van de dapperheid, het verstandig beleid en de vroomheid onzer vaderen; maar ook evenzeer van hunne onderlinge twisten, hunne jaloerschheid en hun kleingeestig eigenbelang. Kloekheid in 't handelen en vereenigd samenwerken hebben ook onze Geldersche voorvaderen tot macht, rijkdom en voorspoed geholpen; maar verdeeldheid en ijverzucht brachten hen meer dan eens, zoo als in 1672 en 1788, op den rand van den ondergang. Ik zou nog wel grooten lust gevoelen, om u ook dit gedeelte der geschiedenis van Gelderland in eenige losse tafereelen voor oogen te stellen, want dat zou niet alleen leerzaam en nuttig zijn, maar gij zoudt er ook nog menige belangrijke en vermakelijke bijzonderheid aantreffen, die in algemeene handboeken over de geschiedenis van ons vaderland niet gevonden wordt. Om twee redenen echter doe ik dit niet. Vooreerst toch vertrouw ik, dat gij tevreden zult zijn met alles, wat ik u in de hiervoor gaande bladen nieuws en onbekends heb medegedeeld, en, ten andere, zou 't mij eene aangename gedachte zijn, zoo gij u daardoor opgewekt gevoeldet, om u het vervolg der geschiedenis van Gelderland, door eigen nauwkeurig onderzoek van grootere boeken en geschriften, die daarover

handelen, beter en uitvoeriger eigen te maken, dan ik het u kan verhalen. Dat onderzoek zal u menig hoogst aangenaam uur verschaffen, en ik ben verzekerd, dat gij het schoone land uwer inwoning meer en meer liefhebben zult, naar mate gij de geschiedenis er van beter leert kennen.

EINDE.

